

Іван Франко.

Як тенці дітей навчати

МОЛОДИЙ БІЛЬШОВИК

ІВАН ФРАНКО

ЯК ЧЕНЦІ ДІТЕЙ НАВЧАЛИ

SCHÖN SCHREIBEN

ЧЕТВЕРТЕ ВИДАННЯ

МОЛОДИЙ БІЛЬШОВИК
ХАРКІВ 1931 ОДЕСА

SCHÖN SCHREIBEN ¹

У просторій другій клясі нормальної школи отців Василян ² у Дрогобичі тихо, хоч мак сій. Наближається година „красного писання“, страшна для всіх не так самим предметом, як, радше, особою вчителя. У Василянській школі на всі предмети вчителі самі отцове, а тільки для науки писання вони наняли собі світського чоловіка, якогось бувшого економа чи наставника ³, пана Валька. Панові Валькові ще й досі здається, що він економ: хоч з нагайкою ходити тепер не випадає, але все-таки він не помітується ⁴ хоч тростівки й ніколи не занедбує ⁵ робити з неї відповідного вжитку. Очевидна річ, що діти, піддані хоч би тільки на годину власті такого вчителя, дрижать наперед,

¹ Schön schreiben—краснопис, каліграфія.

² Орден манахів Василянців.

³ Наставник—доглядач за робітниками.

⁴ Помітуватися—гордувати, цуратись.

⁵ Занедбовувати—нехтувати.

і „красне писання“ є для них найбільшою мукою.

Малий Мирон один сидить спокійний, майже веселий, у лавці. Він дивується, чому це нараз так тихо стало у клясі, коли один смільчак, висланий на коридор на звідини¹, вбіг до кляси і крикнув: „Валько прийшов!“. В тій самій хвилі тихо стало в клясі. Малий Мирон не знає ще пана Валька. Він інощо прийшов із сільської школи, батько записав його до другої нормальної кляси в отців Василян, і нині перша година красного писання. І хоч на селі він у писанню був дуже слабкий, не вмів ні пера відповідно взяти в руку, ні вивести гладко та рівно одного штриха,—то все-таки він дитина, не йому журитись наперед тим, чого ще не знає. Він здивувався, чому це нараз так тихо стало, але про причину не смів допитуватись нікого зі своїх сусідів—він же з ними досі дуже мало знайомий. Та й зрештою його це й небагато обходило². Серед тої, для інших страшної і тривожної тиші, він тим вигідніше віддавався найлюбішому заняттю — думкам про свою рідну сторону. Не можна сказати,

¹ Звідини—розвідка.

² Обходити—торкатись, тикатись.

щоб він тужив за нею: він знав, що щопонеділка побачить і батька, і матір. Він тільки думав собі, як то гарно буде, як колись, літом, приїде додому, буде знов свобідно бігати по пастівниках, сидіти над річкою або бродити по ній за ковблями; це були думки радше веселі, ясні, блискучі, а не тужні, жалібні. Малий Мирон розкішно ниряв у тій красоті природи, що розцвітала в його уяві серед сірих холодних стін Василянської школи, і не думав про погрозу, що наближалася над клясу.

— Ба, а ти собі чому не прилагодиш скриптури¹ до писання?—запитав стиха один сусід Мирона, стусаючи його під бік.

— Га?—відповів Мирон, немило збуджений зі свого золотого сну.

— Скриптури приладь до писання—повторив товариш і показав Миронові, як покласти скриптури, як каламар і перо після приписів пана Валька.

— Іде вже, іде вже!—пронісся шепіт по клясі, мов при наближенню якого грізного царя, коли на коридорі залунали кроки вчителя „красного писання“. Швидко потім отво-

¹ Скриптура—зошит.

рилися двері кляси, і Валько ввійшов. Мирон позирнув на нього. Учитель своєю подобою зовсім не пригадував ніякого царя. Це був середнього росту чоловік, з коротко обстриженим волоссям на круглій баранячій голові, з рудими короткими вусами й рудою гіспанською борідкою. Його широке лице й широкі, міцно розвинені вилиці враз із великими, на боці повідгинаними ушима надавали йому виразу тупої впертості й м'ясоїдності. Невеличкі жаб'ячі очі сиділи глибоко в ямках і блимали відтам якимось злобно та неприязно.

— Ано!—крикнув він грізно, зачинивши за собою двері кляси й помахуючи тростинною, вигинчастою¹ паличкою. І від того крику, немов від вітру хмарної літньої днини хилється разом колосся жита, так само похилилися додолу голови вісімдесяти п'яти школярів над писемними, синьо та червоно полінованими скриптурами. В руці в кожного школяра тремтіло перо. Один тільки малий Мирон, що ще не знав Валькової вдачі, сидів обернений лицем до кляси і вдивлювався в нового вчителя.

¹ Вигинчастий—гнучкий, хисткий.

— А ти що?—крикнув, визвірившись на нього, Валько і просто направив кроки до нього.

Малий Мирон так і остовпів з наглого переполоху. Він якимось несвідомим поривом обернувся і зложив своє тіло в таке положення, в яким уже з хвилину трепетали його товариші.

Валько взяв у руки крейду, приступив до таблиці, розмахнувся й почав писати. Зразу писав тільки букви: малі й великі, самоголосні й суголосні¹, без ніякого, впрочім, значіння. Але далі-далі дійшов і до слів, а в кінці й до цілих речень, як, наприклад: „Бог сотворив світ“, „Чоловік має дві руки“, „Земля—мати наша“. Вичерпавши таким способом свою мудрість, показавши вповні своє знання красного писання в численних викрутасах та довгих, як світ, і рівних, як ковбаси, хвостиках, Валько положив крейду, відступився, зирнув ще раз з уподобою на записану таблицю й відтак, обернувшись до трепечучої кляси, крикнув грізно:

— Писати!

Його наукова діяльність в тій хвилі ща-

¹ Самоголосні—голосівки; суголосні—приголосні.

сливо скінчилася; тепер починалась його економська діяльність. Щоб показати це наглядно, він сильно стріпнув пальцями, щоб стрясти з них учений крейдяний порошок, і замість нього взяв у руки свою тростинку. І, немов орел слідить з гори за добичею, так і він, озираючись по клясі, зійшов з підвищеного градусу¹ й почав свій обхід.

Перший, на которого навинула його зло доля, був якийсь маленький, слабенький і дуже заляканий школярик. Він увесь у поті, нагнувшись над скриптурою, працював з усієї сили, щоб вдержати перо у дрижачих пальцях і щохвилі позирав на таблицю, стараючись виводити на папері такі самі крючки, гачки та ковбаси, які вивела вправна економська рука на таблиці. Та ба, рука його дрижала, крючки, гачки та ковбаси виходили ламані, нерівні,—навіть перо непослушне щохвилі крутилося в пальцях, скрипіло, порскало, немов гнівалося чогось і бажало якнайшвидше видобутися².

Валько став над ним, мов кат над душею,

¹ Градус—це підвищення в школі, де стояв стіл, за яким сидів вчитель. Повести на градус, це значить, положивши на вчителеве крісло учня—бити учня.

² Видобутися—визволитися.

і, злобно всміхаючись, не кажучи й слова, почав приглядатись його роботі. Бідний хлопець прочув лихо й до решти стратив усяку власть над своєю рукою і над непослушним пером.

— То ти так пишеш?—процідив звільна Валько, але тим швидше свиснула в повітрі його тростина й оперезала змією плечі бідного хлопця.

— Ой-йой-йой!—заверещав він, але зараз же й утих, стрітивши грізний гадючий погляд учителя.

— Ти не вмієш ліпше писати?—питав Валько.

— Вмію, вмію!—лепотів хлопець, сам не знаючи, що лепоче.

Учитель-економ, може, і справді вірив, що хлопець уміє ліпше писати й що тільки на збитки йому¹ силується писати погано чи, може, з великої любови до його тростинки.

— Ні, то вважай же!—о Валько пішов далі, не переконавшись, які спасенні плоди принесла його докладна наука. Впрочім йому й байдуже було до тих плодів—він тепер був тільки економом і більше нічого. Очі

На збитки йому—пустуючи.

його вже звернулися у другий бік і у другому куті кляси вигляділи іншу жертву. Там сидів єврейський хлопчик, що по старинній привичці писав у задгузь¹, силуючися виводити Валькові викрутаси від правої до лівої руки, від кінця стрічки² до початку. Одну стрічку він уже совершив³ таким способом і саме розпочав другу від слів „сот бог“. Написана готова вже стрічка виглядала як слід, але нова, неготова ще, зачата від кінця, вколола Валька в очі.

— А ти як пишеш, Мойше?—закричав він, прискакуючи до хлопчика.

Валько всіх євреїв у клясі кликав „Мойше“—хібащо це були сини багатих міських „тузів“ перед якими він мав великий респект⁴. Хлопець, на прізвище Йойна Туртeltaвб, почувши той викрик і побачивши надскакуючого ворога, знитився⁵ і скулився, як слимак у своїй халабудці, і перестав писати.

— Ха, ха, ха!—реготався Валько, призираючись⁶ його писанню.

¹ Ззаду наперед, цебто з права наліво.

² Стрічка—рядок.

³ Совершити—закінчити.

⁴ Респект—повага, шана.

⁵ Знітитися—притаїтись.

⁶ Призиратись—придивлятись.

— Пане професор...—зачав хлопчик і зам'явся.

— Ходи сюди!

І, не чекаючи, аж Йойна вийде з лавки, взяв його за вухо й потяг на середину.

На вид бідного Йонки, скуленого, тремтячого й заслиненого зі страху, вся кляса голосно зареготалась, хоч усякий і собі тремтів і кулився. Але така вже сила тиранського притиску¹, що досить тиранові всміхнутися, а всі, що стоять під його гнітом, будуть реготатися без огляду на те, що регочуться, власне, самі над своєю недолею.

— Ходи до таблиці! Ану, пиши!

Валько змазав власною рукою часть свого письма і втиснув Йойні крейду в руку. Хлопець почав писати своїм звичаєм, у задгузь. Наново зареготалася кляса, всміхнувся Валько, але зараз же заворсилося² його лице, він обернувся до останньої лавки, де сиділи самі найбільші й найдужчі хлопці, і крикнув:

— Ану, дайте но йому!

Хлопчик затремтів цілим тілом і залебонів щось, але швидко прискочили до нього два товариші-посіпаки й повели на градус. Тихо

¹ Притиск—утиск, гніт.

Заворситись—наїжитись, насупчатись.

стало у клясі. Замість сміху блідість виступила на всіх лицах,—тільки болючий вереск Йонки лунав посеред мурованих стін Василянського монастиря.

— Досить із нього!—сказав Валько, і Йонка, хлипаючи, пішов на своє місце.

Сповнивши це високопедагогічне діло, Валько почав знов свій обхід по клясі і знов посипались удари його тростинки по плечах та по руках бідних хлопців.

Яке вражіння зробила ціла ота наука на Мирона, цього сказати годі. Він раз-у-раз дрижав, мов у лихоманці: йому шуміло в ухах і крутилося в очах, мов серед бурі. Йому так і мерещилось, що і його не мине ота буря, що кожний удар страшного вчителя паде на нього. Написані слова і стрічки скакали перед його очима, надувалися й переплутувалися, виглядали ще поганіше, ніж були на правду. Він і сам не знав, коли перестав писати—сіра паволока стояла перед його очима.

— То ти так пишеш?—гукнув Валько над його головою.

Мирон встрепенувся, вхопив за перо, талпнув ним у чорнило й поволік по папері мов тура за рога.

— Чи ти не знаєш, як держати перо?

— Не знаю!—прошепотів Мирон.

— Що?—ревнув Валько.—Я тобі не показував уже десять раз, не раз?

Мирон зачудовані очі встромив у розлючене Валькове лице. Але замість відповіді Валько стиснутим кулаком ударив хлопця в лице. Малий Мирон, мов косою підтятий, повалився на лавку, а з лавки на підлогу. Кров обілляла його лице.

— Підійміть його!—крикнув Валько. З задньої лавки прискочили два, ті самі, що перед хвилиною парили Йонку, і підняли зомлілого Мирона. Його голова не держалася на в'язах і хилилася додолу, мов у мерця.

— Біжіть по воду!—командував далі Валько й ще раз поглянув на Мирона.

— То що за хлопець?—спитав він.

— Мирон,—відповів „цензор“, найстарший віком і найдужчий силою у класі, якого отцове настановили наставником над товаришами.

— Що за один?—питав далі Валько.

— Одного хлопа¹ син із Н...

— Хлопський син! Тьфу, якого біса тим

¹ Хлоп—селянин (зневажлива назва).

хлопам пхатися сюди!—проворкотів Валько. В нього відлягло від серця. Він зачав був трохи побоюватися свого вчинку, але хлопський син—значить можна його бити і зобіжати як хочеш: ніхто за хлопським сином не впімнеться¹.

Валько не помилився у своїй рахубі. Ніхто не впімнувся за хлопським сином. Нелюдський поступок² учителя-економа уйшов йому гладко, так, як багато його нелюдських поступків. Тільки в серці хлопського сина він не пішов гладко, а стався першим насінням обурення, погорди й вічної ворожнечі против усякого неволення та тиранства.

¹ Впімнатися—упоминатися, нагадувати.

² Поступок—учинок, поведінка.

5132

Ціна 10 коп.

